

XORAZM POLVONLARI

Bobojonova Yoqutjon Ravshanbek qizi

Urganch davlat universiteti

Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar fakulteti

Tarix yo'nalishi 2-bosqich talabasi

e-mail: yoqutjonbobojonova9@gmail.com

tel: +998886061008

Ilmiy rahbar: Urganch davlat universiteti dotsenti

Sh. Nurullayeva

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Xorazmning milliy sporti va polvonlik an'analarining shakllanishi va rivojlanishiga bag'ishlangan. Unda polvonlikning xalq hayotidagi o'rni, kurash an'analari va mashhur polvonlar faoliyati yoritiladi. Shuningdek, polvonlik san'atining tarixiy ildizlari va uning zamonaviy sport shakllariga ta'siri haqida so'z yuritiladi. Maqolada Xorazmning boy sport merosi, xalq o'yinlari va jismoniy tarbiyaning ahamiyati qamrab olingan, shuningdek, sport tarixchilari, jismoniy tarbiya o'qituvchilari va o'zbek milliy merosi bilan qiziquvchi keng kitobxonlar uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *polvonlik an'anasi, Xorazm sport tarixi, milliy kurash, jismoniy tarbiya va sport, xalq o'yinlari, mashhur polvonlar, O'zbekiston sport madaniyati, milliy meros va qadriyatlar*

Abstract: *This article is devoted to the formation and development of national sports and wrestling traditions in Khorezm. The role of wrestling in the life of the Khorezmian, traditions of wrestling and activities of famous wrestlers are covered in it. It give's insights about the historical roots of the art of wrestling and its influence on modern forms of the sports. It serves as an important resource for a wide readership interested in Uzbek national heritage in sports.*

Key words: *tradition of wrestling, sports history of Khorezm, national wrestling, physical education and sports, folk games, famous wrestlers, sports culture in Uzbekistan, national heritage and values*

Kirish. Xorazm o'lkalari o'zining boy madaniy merosi va sport an'analari bilan tanilgan. Ushbu hudud, qadimdan yirik savdo va madaniyat markazi sifatida rivojlanib kelgan bo'lib, bu yerda juda ko'p milliy o'yinlar va sport turlari shakllangan. Polvonlik an'anasi esa, o'ziga xosligi va tarixiy ahamiyati bilan Xorazmning milliy identikigining muhim qismiga aylangan. Polvonlar nafaqat jismonan baquvvat, balki o'zining mardligi va jasurligi bilan ham el orasida hurmat qozongan. Ularning faoliyati

va kurash san'ati xalqning ruhiyatini ifodalaydi, jamoatchilik orasida o'ziga xos qiyofani yaratadi.

Ushbu maqolada Xorazmning sport tarixi, milliy kurash an'analari va jismoniy tarbiya hamda sportning jamiyat hayotidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, xalq o'yinlari va mashhur polvonlarning hayoti o'rganilib, ularning O'zbekiston sport madaniyatidagi o'rni ham ko'rib chiqiladi. Polvonlik san'atining tarixiy ildizlari va zamonaviy sport shakllariga ta'siri ham maqolada e'tiborga olinadi. Bu maqola sport tarixchilari, jismoniy tarbiya o'qituvchilari va o'zbek milliy merosi bilan qiziquvchi keng kitobxonlar uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Asosiy qism. Polvonlik an'anasi Xorazmda chuqur tarixiy ildizlarga ega. Bu hududda xalq o'yinlari va kurash ko'p asrlik tarixga ega bo'lib, ularning asosiy maqsadi jismoniy tarbiyani rivojlantirish, yosh avlodni baquvvat va jasur qilib tarbiyalashga qaratilgan¹. Milliy kurash O'zbekiston sport madaniyatida o'ziga xos o'rin tutadi, ayniqsa, Xorazmda u sportning eng qadrlanadigan turlaridan biridir. Kurash xalqqa nafaqat kuch sinash, balki mardlik va do'stlikning ramzi sifatida xizmat qiladi.

Xorazm polvonlari orasida mashhur bo'lgan shaxslar ko'plab tarixiy manbalarda qayd etilgan. Ular xalq orasida ehtirom bilan tilga olinib, yirik sport musobaqalarida qatnashib, o'zining kuch va mahoratini namoyon etgan. Polvonlarning jismoniy tarbiya va sport rivojiga qo'shgan hissasi ulkan bo'lib, ular orqali milliy sport turlarining rivoji va saqlanib qolishi ta'minlangan. Xalq o'yinlari esa, polvonlar tayyorgarligida muhim o'rin tutib, ular orqali jismoniy kuch va chaqqonlikni oshirish mumkin bo'lgan.

Milliy meros va qadriyatlar doirasida polvonlik nafaqat sport, balki ma'naviyatni tarbiyalash vositasi sifatida ham ahamiyatli. Har bir polvon, kurash maydoniga chiqishdan avval, o'z ichki kuchini, madaniyatini va qadriyatlarini namoyon qiladi. Shu orqali kurash faqat kuch sinash emas, balki ma'naviy yuksalishni ham ko'zda tutadi.

Kurash — sport turi, belgilangan qoidaga muvofiq ikki sportchining yakkama-yakka olishuvi. Kurashish san'ati ko'p xalqlarda qadim zamon- lardan buyon ma'lum. Kurash ayniqsa Yunonistonda keng tarqalib, qadimgi olimpiada musobaqalaridan doimiy o'rin olib kelgan. Milliy kurashning xilma-xil ko'rinishlari Gretsiya, Italiya, Yaponiya, Turkiya, Eron, Afg'oniston, Rossiya, O'zbekiston, Gruzziya, Armaniston, Ozar-bayjon, Qozog'iston va boshqa mamlakatlarda mavjud. 1912-yil Xalqaro havaskorlar kurash federatsiyasi (FILA) tuzildi (hozir unga 144 mamlakat, O'zbekiston 1993 yildan a'zo). Xalqaro maydonda sport kurashining yunon- rum kurashi, erkin kurash, dzyudo, sambo va boshqa turlari keng tarqalgan. Keyingi

¹ Karimov.I. " O'zbek xalq sport turlari va ularning rivojlanishi". O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi – Toshkent. 2010. B. 45-47.

yillarda o'zbek kurashi ham alohida kurash turi sifatida dunyo miqyosida tan olina boshlandi. Kurash. insonni kuchli, epchil, chidamli va irodali qilib tarbiyalash vositalaridan biri hisoblanadi². Shifokorlar nazorati ostida 12 yoshdan kurash bilan shug'ullanishga ruxsat etiladi. Kurash azaldan o'zbek turmush tarzining uzviy qismi bo'lganligini arxeologik topilmalar, tarixiy qo'lyozmalar tasdiqlaydi. Qadimgi Baqtriya (O'zbekiston janubi.) hududidan topilgan jez davriga oid silindrsimon sopol idishda ikki polvon va ulardan biri ikkinchisini chalayotgani tasvirlangan. Shu davrga mansub boshqa arxeologik topilmada esa polvonlarning kurash usullarini namoyish qilayotgani aks ettirilgan³. Bu noyob topilmalar miloddan 1,5 ming yil ilgari ham kurash ajdodlarimiz turmush tarzining bir qismi bo'lganidan dalolat beradi. Yunon yozuvchisi Klavdiy Elian va boshqalar tarixiy shaxslarning yozishicha, shu hududda umr kechirgan sak qabilasi qizlari o'zlariga kuyovni yigitlar bilan kurashib tanlaganlar. Keyinchalik qizlar kuyovni shart qo'yish yo'li bilan aniqlashgan va bu shartda kurash musobaqasi bo'lgan. Bunga o'zbek xalq qahramonlik dostoni — “Alpomish”dagi Barchinoy shartlarini misol qilib ko'rsatish mumkin. Ibn Sino “Tib qonunlari” asarida yozgan: “...kurashning turlaridan biri bu ikki kurashuvchining biri o'z raqibining belbog'idan ushlab o'ziga tortishi bilam boshlanadi, shu bilan birga o'z raqibidan qutulishning chorasini qiladi...”. Bu ta'rif zamonaviy kurash qoidalariga yaqindir. Shuningdek, Mahmud Qoshg'ariyning “Devonu lug'otit turk”, Alisher Navoiyning “Hamsa”, “Holoti Pahlavon Muhammad”, Zayniddin Vosifiyning “Badoe'ul-vaqoe'”, Husayn Voiz Koshifiyning “Futuvvatnomai sultoniyy”, Zahiriddin Muhammad Boburning “Boburnoma” asarida kurash haqida qimmatli ma'lumotlar bor⁴. Kurash xalq o'rtasida keng ommalashgan. O'z davrida Pahlavon Mahmud, Markaziy Osiyo kurashchilari piri sanalgan. O'zbek xalq yakka kurashining belbog'li kurash deb nomlangan turi ham bor. U haqda ham tarixiy qo'lyozmalardan va miniatyura san'ati namunalaridan ham bilish mumkin. Mesopotamiya hududidan topilgan haykalchada belbog'li kurash usulida musobaqalashayotgan polvonlar tasvirlangan. Xitoyning qadimgi “Tan-shu” qo'lyozmasida Farg'ova vodiysida to'ylar, sayllar kurash musobaqalarisiz o'tmasligi yozilgan. Ahmad polvon, Xo'ja polvon va shu kabilar kurashning ushbu turida shuhrat qozonishgan.

Xulosa. Xorazmning sport tarixi va polvonlik an'anasi O'zbekiston milliy merosining muhim bir qismi hisoblanadi. Polvonlar nafaqat jismoniy kuchga ega bo'lib, balki ularning o'ziga xos fazilatlarini orqali xalqning madaniyati va qadriyatlarini namoyon etishgan. Milliy kurash va xalq o'yinlari jamiyatda muhim rol o'ynab, jismoniy tarbiya va sportni keng yoyilishiga xizmat qilgan. Polvonlik san'ati o'zining

² Bozorov.Sh. “Xorazm sport tarixi va polvonlik an'analari”. Xorazm universiteti nashriyoti – Urganch 2015. B- 12-15.

³ 3. Naimov. A. “O'zbek kurashi va uning sport madaniyatidagi o'rni”. Toshkent. Adabiyot va sport. 2019. B –23-28.

chuqur tarixiy ildizlari va kelajak avlodlarga yetkazilishi lozim bo'lgan an'analari bilan qadrlanadi.

Bugungi kunda bu an'analarni saqlab qolish va kelajak avlodga etkazish juda muhim vazifa hisoblanadi. O'zbekistonning boy sport merosi, jismoniy tarbiyaning ahamiyati va polvonlik an'analari kelajakda yosh avlodni tarbiyalashda muhim rol o'ynaydi. Polvonlarning urf-odatlari, qiyinchiliklarni yengib o'tish va jamoatchilik o'rtasida do'stlik, hamjihatlik ruhini tarbiyalashda xizmat qiladi. Shuning uchun, milliy meros va qadriyatlarni saqlab qolish uchun har birimiz mas'uliyatli bo'lishimiz zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov.I. “O'zbek xalq sport turlari va ularning rivojlanishi”. Toshkent. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
2. Bozorov.Sh. “Xorazm sport tarixi va polvonlik an'analari”. Urganch. Xorazm universiteti nashriyoti.
3. Naimov. A. “O'zbek kurashi va uning sport madaniyatidagi o'rni”. Toshkent. Adabiyot va sport.
4. N. Djalilova. “Jismoniy tarbiya va sport tarixi” Toshkent. O'qituvchi.